

धातुगणाभ्यासः - परिशेष्टम्

धातुगणाभ्यासः - धातुं, क्रियापदं च दृष्ट्वा धातुः कस्मिन् गणे अस्ति इति अनुमानं क्रियेत |

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
गृज्	गर्जति	गर्ज् अ ति	उपधायां गुणः (ऋ→अर्)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	शब्दे (to roar, to growl, to thunder)
शुच्	शोचति	शोच् अ ति	उपधायां गुणः (उ→ओ)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	शोके (to worry, to sorrow, to grieve)
तिल्	तिलति	तिल् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	स्नेहने(to oil, to be greasy, to anoint)
चि	चिनोति	चि नो ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ), अतः नु → नो	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	चयने (to collect, to select, to pick)
शुष्	शुष्यति	शुष् य ति	गुणः न	श्यन्	चतुर्थः, द्विवादिः	शेषणे (to become dry)
दिश्	दिशति	दिश् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	अतिसर्जने (to give, to donate, to grant, to leave)
विल्	वेलयति	वेल् अय ति	उपधायां गुणः (इ→ए)	णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	क्षेपे (to throw, to make something fly)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
मी	मीनाति	मी ना ति	गुणः न	अना	नवमः, क्र्यादिः	हिंसायाम् (to tie, to bind, to kill, to destroy, to hurt)
कृष्	कृषति	कृष् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	विलेखने (to plow, to furrow, to cultivate)
कृष्	कर्षति	कर्ष् अ ति	उपधायां गुणः (ऋ→अर्)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	विलेखने (to plow, to farm, to cultivate)
भी	बिभेति	बिभेति	द्वित्वं, हस्वत्वं, अल्पप्राणत्वं च अन्तिमे गुणः (इ → ए)	शप् - श्लु भवति	तृतीयः, जुहोत्यादिः	भये (to fear, to be afraid of, to be anxious about)
हिंस्	हिनस्ति	हि न स् ति	विकरणप्रत्ययः धातोः अन्तिमस्वरात्परः, अनुस्वारः न तिष्ठति, गुणः न	अनम्	सप्तमः, रुधादिः	हिंसायाम् (to kill to destroy, to give pain)
सिव्	सीव्यति	सीव य ति	उपधायां दीर्घः (इ → ई)	अयन्	चतुर्थः, दिवादिः	तन्तुसन्ताने (to weave, to sew)
धू	धुनाति	धु ना ति	गुणः न हस्वः (ऊ → उ)	अना	नवमः, क्र्यादिः (प्वादिः)	कम्पने (to shake, to tremble)
हिंस्	हिंसयति	हिंस् अय ति	उपधायाम् अनुस्वारः अतः गुणः न	णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	हिंसायाम् (to kill, to destroy, to irritate, to cause pain)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
क्षुद्	क्षुणति	क्षु ण त् ति	विकरणप्रत्ययः धातोः अन्तिमस्वरात्परः णत्वम् (न् → ण), गुणः न	श्नम्	सप्तमः, रुधादिः	सम्पेषणे (to crush, to grind, to powder)
तन्	तनोति	तन् ओ ति	विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ)	उ	अष्टमः, तनादिः	विस्तारे (to spread, to stretch, to expand, to increase)
स्पृश्	स्पृशति	स्पृश् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	समस्पर्सने (to touch)
तर्क्	तर्कयति	तर्क् अय ति	उपधायां रेफः अतः गुणः न	णिच् शप्	द्वशमः, चुरादिः	भाषायाम् (to speak, to talk)
दु	दुनोति	दु नो ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ), अतः नु → नो	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	उपतापे (to give pain, to burn, to heat, to set on fire)
भृ	भरति	भर् अ ति	गुणः (ऋ → अर्)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	भरणे (to nourish, to protect, to fill, to maintain, to protect, to upbringing)
या	याति	या ति		शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	प्रापणे (to go, to pass)
नी	नयति	नय् अ ति	अन्तिमे गुणः (ई → ए) सन्धिः (ए + अ → अय्) अय् + अ → अय	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	प्रापणे (to obtain, to carry, to take)

धातुगणाभ्यासः - परिशेषम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
जृ	जीर्यति	जीर् य ति	ऋ → ईर्	श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	वयोहानौ (to grow old)
मा	मायते	मा य ते		श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	माने (to measure, to weigh, to limit, to compare in size)
पू	पुनाति	पु ना ति	गुणः न ह्रस्वः (ऊ → उ)	श्ना	नवमः, क्र्यादिः (प्वादिः)	पवने (to purify, to cleanse)
पू	पवते	पव् अ ते	गुणः (ऊ → ओ) सन्धिः (ओ + अ → अव्) अव् + अ → अव	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	पवने (to purify, to cleanse)
भिद्	भिनत्ति	भि न् त् ति	विकरणप्रत्ययः धातोः अन्तिमस्वरात्परः, गुणः न	श्नम्		विदारणे (to cut, to break, to divide)
दरिद्रा	दरिद्राति	दरिद्रा ति		शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	दुर्गतौ (to be poor, to be distressed, to be sad)
भाज्	भाजयति	भाज् अय ति		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	पृथक्कर्मणि (to cut into pieces)
मन्	मन्यते	मन् य ते		श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	ज्ञाने (to believe, to know, to understand, to consider, to think)

धातुगणाभ्यासः - परिक्रिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
जि	जयति	जय् अ ति	अन्तिमे गुणः (इ → ए) सन्धिः (ए + अ → अय्) अय् + अ → अय	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	जये (to conquer, to overcome, to surpass, to win)
क्लिश्	क्लिश्नाति	क्लिश् ना ति	गुणः न	श्ना	नवमः, क्र्यादिः	विबाधने (to conquer, to overcome, to surpass, to win)
हृ (ह् व् ऋ)	ह्वरति	ह्वर् अ ति	अन्तिमे गुणः (ऋ → अर्)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	संवरणे (to be crooked)
पुंस्	पुंसयति	पुंस् अय् ति	उपधायाम् अनुस्वारः अतः गुणः न	णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	अभिवर्धने (to grow, to prosper)
स्ना	स्नाति	स्ना ति		शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अद्वादिः	शौचे (to bathe, to cleanse, to purify)
जीव्	जीवति	जीव् अ ति	गुणः न, यतः उपधायां दीर्घः (ई) वर्णः	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	प्राणधारणे (to live, to revive, to live upon, to survive)
क्षि	क्षिणोति	क्षिणोति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ) अतः नु → नो , णत्वं न् → ण्	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	हिंसायाम् (to kill, to destroy, to damage, to hurt)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
दा	ददाति	ददा ति	द्वित्वं, हस्तव्तं च	शप् - श्लु भवति	तृतीयः, जुहोत्यादिः	दाने (to give)
ध्वन्	ध्वनयति	ध्वन् अय ति		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	शब्दे (to sound)
मुच्	मुञ्चति	मुञ्च् अ ति	गुणः न, अ-कारः धातोः लक्षणं न तु विकरणप्रत्ययः -ङ्नम् इत्यतः	श	षष्ठः, तुदादिः	मोक्षणे (to free, to liberate, to leave, to release, to loosen, to abandon)
पृ	पृणोति	पृ अ ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ) अतः नु → नो , णत्वं न् → ण्	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	प्रीतौ (to satisfy, to please)
गै	गायति	गाय् अ ति	सन्धिः (ऐ + अ → आय्) आय् + अ → आय	शप्		शब्दे (to sing)
डी	डीयते	डी अ ते	गुणः न	श्यन्		विहायसा गतौ (to pass through air, to fly)
डी	डयते	डय् अ ते	अन्तिमे गुणः (इ → ए) सन्धिः (ए + अ → अय्) अय् + अ → अय	शप्		विहायसा गतौ (to pass through air, to fly)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
भृ	बिभर्ति	बिभर् ति	ह्वित्वं, अल्पप्राणत्वं च धातुलक्षणम् (ऋ → इ) अन्तिमे गुणः (ऋ → अर्)	शप् - श्लु भवति		धारणपोषणयोः(to wear, to bear, to support, to nourish, to protect)
भा	भाति	भा ति		शप् - लुक् भवति	ह्वितीयः, अद्वादिः	दीप्तौ (to glow, to shine, to look attractive, to look beautiful)
सि	सिनोति	सि नो ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ), अतः नु → नो	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	बन्धने (to tie, to bind, to quill, to interlock)
स्थूल्	स्थूलयते	स्थूल् अय ते	गुणः न, यतः उपधायां दीर्घः (ऊ) वर्णः	णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	परिबृहणे (to become fat, to become obese, to gain weight, to be healthy)
पुष्	पुष्यति	पुष् य ति	गुणः न	श्यन्	चतुर्थः, द्विवादिः	पुष्टौ (to nurture, to nourish, to maintain, to promote, to bring up, to support)
पुष्	पोषति	पोष् अ ति	उपधायां गुणः (उ→ओ)	शप्		पुष्टौ (to nourish, to bring up, to support, to protect, to take care, to feed)
पुष्	पुष्णाति	पुष् णा ति	गुणः न विकरणप्रत्ये णत्वम् (न् → ण्)	श्ना	नवमः, क्र्यादिः	पुष्टौ (to nourish, to bring up, to support)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
वच्	वक्ति	वक् ति	सन्धिः (च् → क्)	शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	परिभाषणे (to speak, to tell, to talk)
कृ	करोति	कर् ओ ति	धातोः गुणः (ऋ→अर्) विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ)	उ	अष्टमः, तनादिः	करणे (to do, to act, to make)
कृ	करति	कर् अ ति	उपधायां गुणः (ऋ→अर्)	शप्	प्रथमः, भवादिः	करणे (to do, to make)
कृ	कृणोति	कृ णो ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्ये गुणः (उ→ओ) अतः नु → नो, णत्वम् (न् → ण्)	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	हिंसायाम् (to kill, to destroy, to irritate)
द्वुह्	द्वृह्यति	द्वुह् य ति	गुणः न	श्यन्		जिघांसायाम् (to hate, to try to hurt)
शिक्ष्	शिक्षते	शिक्ष् अ ते	उपधायां क् अतः गुणः न धातुः आत्मनेपदी अतः शत्रन्तं न अतः वक्तुं न शकनुमः एतादृशाः धातवः तुदादिगणे परस्मैपदिनः, न तु आत्मनेपदिनः	शप्	प्रथमः, भवादिः	विद्योपादने (to learn, to practise, to study, to gain knowledge)
रच्	रचयति	रच् अय ति		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	प्रतियत्ने (to create, to craft, to compose)

धातुगणाभ्यासः - परिशेष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
रुच्	रोचते	रोच् अ ते	उपधायां गुणः (उ→ओ)	शप्	प्रथमः, स्वादिः	दीप्तौ अभिप्रीतौ च (to shine, to glow, to please, to like, to enjoy)
ख्या	ख्याति	ख्या ति		शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	प्रकथने (to explain, to make famous, to elocute)
स्वप्	स्वपिति	स्वप् इति	इ कस्यचिद् गणस्य विकरणप्रत्ययः न प्रत्ययस्य परिवर्तनम्।	शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	शये (to sleep)
तिज्	तेजयति	तेज् अय ति	उपधायां गुणः (इ→ए)	णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	निशाने (to sharpen, to whet)
ऋण्	ऋणोति	ऋण् ओ ति	विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ)	उ	अष्टमः, तनादिः	गतौ (to go)
सृज्	सृज्यते	सृज् य ते	गुणः न	श्यन्	चतुर्थः, द्विवादिः	विसर्गे (to discharge, to let loose, to let off)
सृज्	सृजति	सृज् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	विसर्गे (to create, to generate, to produce)
राध्	राध्नोति	राध् नो ति	विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ), अतः नु → नो	श्नु	पञ्चमः, स्वादिः	संसिद्धौ (to accomplish, to attain, to fulfill, to achieve)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
राध्	राध्यति	राध् य ति		श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	वृद्धौ (to grow)
कृश्	कृश्यति	कृश् य ति		श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	तनूकरणे (to be thin)
पा	पाति	पा ति		शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	रक्षणे (to protect, to preserve)
शिष्	शिनष्टि	शि न ष् टि	विकरणप्रत्ययः धातोः अन्तिमस्वरात्परः ति → टि (ष्टुत्वम्)	श्नम्	सप्तमः, रुधादिः	विशेषणे (to distinguish, to criticize, to characterize)
शिष्	शेषति	शेष् अ ति	उपधायां गुणः (इ→ए)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	हिंसायाम(to kill, to destroy, to hurt)
ज्ञा	जानाति	जा ना ति	ज्ञा → जा (धात्वादेशः)	श्ना	नवमः, क्र्यादिः	अवबोधने (to know, to realize, to understand)
सन्	सनोति	सन् ओ ति	विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ)	उ	अष्टमः, तनादिः	दाने (to give, to donate)
वञ्च्	वञ्चयते	वञ्च् अय ते		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	प्रलम्भने (to cheat)
वञ्च्	वञ्चति	वञ्च् अ ति	स्त्रियां शत्रन्तं दृष्ट्वा वक्तुं शक्नुमः।	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	वञ्चने (to cheat)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
रुद्	रोदिति	रोद् इति	इ कस्यचिद् गणस्य विकरणप्रत्ययः न प्रत्ययस्य परिवर्तनम्। उपधायां गुणः (उ → ओ) ति इत्यनेन	शप् - लुक् भवति	ह्वितीयः, अदादिः	अश्विमोचने (to shed tears, to cry, to weep, to lament)
मृष्	मृष्यति	मृष् य ति	गुणः न	श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	तितिक्षायाम् (to tolerate, to bear, to endure, to suffer, to forgive)
हा	जहाति	जहा ति	ह्वित्वं, ह्स्वत्वं , ह → ज	शप् - श्लु भवति	तृतीयः, जुहोत्यादिः	त्यागे (to abandon, to leave, to desert, to omit, to neglect)
प्सा	प्साति	प्सा ति		शप् - लुक् भवति	ह्वितीयः, अदादिः	भक्षणे (to devour, to eat)
श्रि	श्रयते	श्रय् अ ते	गुणः (इ → ए) सन्धिः (ए + अ → अय्) अय् + अ → अय	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	सेवायाम् (to serve)
तृष्	तृष्यति	तृष् य ति	गुणः न	श्यन्	चतुर्थः, दिवादिः	पिपासायाम् (to be thirsty, to be desirous)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
स्तृ	स्तृणोति	स्तृ अ ति	धातौ गुणः न, विकरणप्रत्यये गुणः (उ→ओ) अतः नु → नो, एत्वं न् → ण्	नु	पञ्चमः, स्वादिः	आच्छादने (to cover, to eclipse, to spread, to expand)
क्षिप्	क्षिपति	क्षिप् अ ति	गुणः न	श	षष्ठः, तुदादिः	प्रेरणे (to throw, to send, to make fly)
क्षिप्	क्षिप्यति	क्षिप् अ ति	गुणः न	यन्	चतुर्थः, दिवादिः	प्रेरणे (to throw)
घुत्	घोतते	घोत् अ ते	उपधायां गुणः (उ→ओ)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	दीप्तौ (to glow, to illumine)
घु	घौति	घौ ति	वृद्धिः (उ→ओ)	शप् - लुक् भवति	द्वितीयः, अदादिः	अभिगमने(to assail, to attack, to advance towards)
सूत्र्	सूत्रयति	सूत्र् अय ति		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	वेष्टने (to put in thread, to cover with thread)
छिद्	छिद्रयति	छिद् अय ति		णिच् शप्	दशमः, चुरादिः	कर्णभेदने (to pierce ears)
ह (ह ऋ)	हरति	हर् अ ति	गुणः (ऋ → अर्)	शप्	प्रथमः, भ्वादिः	हरणे (to take way, to carry, to steal, to acquire)

धातुगणाभ्यासः - परिशिष्टम्

धातुः	क्रियापदम्	धातुरूपम् + विकरणप्रत्ययस्य आकृतिः + ति	विशेषकार्याणि	मूल विकरणप्रत्ययः	गणः	अर्थः
ह (ह ऋ)	जिहर्ति	जिह्र ति	द्वित्वं, ह → ज	शप् - श्लु भवति	तृतीयः, जुहोत्यादिः	प्रस्तृकरणे(to take forcibly, to rape)
विश्	विशति	विश् अ ति	गुणः न	श	घष्ठः, तुदादिः	प्रवेशने (to enter)
गमि	गमयति	गमि अ ति	गुणः (इ → ए) सम्बिः (ए + अ → अय) अय् + अ → अय	प्रथमम् - प्रेरणार्थे णिच् - गम् + णिच् → गमि अनन्तरम् - शप्	आतिदेशिकः - अतः कस्मिन्नपि गणे न	गतौ-प्रेरणे (influence to go)
पाठि	पाठयति	पाठि अ ति	गुणः (इ → ए) सम्बिः (ए + अ → अय) अय् + अ → अय	प्रथमम् - प्रेरणार्थे णिच् - पठ् + णिच् → पाठि अनन्तरम् शप्	आतिदेशिकः - अतः कस्मिन्नपि गणे न	व्यक्तायां वाचि - प्रेरणे (influence to learn, to read, to recite)